

րոց կարծիքը փրամարիոն մերժեց։ Այս արբանեակս 16օր 16ժ. 21վ. անգամ մի կը խաւարի։

Լուսնթագն Երեւակի ձգողականազդեցութիւնն ուստի կրէ, կը իւր շարժումն չէ մի օրինակ. զի այս երկուց միոյն յառաջացած ժամանակ միւսն համեմատաբար յետ կը մնայ իւր ընթացից մէջ։ Այս տարբերութեանց բարձրագոյն կէտն է՝ Երեւակի համար 49', իսկ Լուսնթագի համար 21' միայն։

Լուսնթագի արբանեկաց առաջ երթալն եւս մնալն, կարելի՛ է արդեօք Երեւակի նոյն ազդեցութեան արդասիք համարել։ Կամ ընդհակառակն, չէ՞ հընար՝ արբանեկաց իրարու վրայ ըրած ազդեցութեան ընծայել. վասն զի ինչ-

պէս Լուսինն, որ Երկրիս 1749 մասն է, Երկրիս վրայ՝ մատաւորութեան համար ազդեցութիւնն ունի աւելի քան զարեւ 6 առ. 2 համեմատութեամբ, նոյն պատճառաւ եւ արբանեակը Լուսնթագի անշուշտ կ'ազդեն իրարու վրայ աւելի քան զԵրեւակ։ Եթէ յայսմ՝ Երեւակի ազդեցութիւնն նախադաս համարուէր, արբանեկան շեղմունք միայն ի մերձակիտի Երեւակին պիտի տեսնուին. իսկ որովհետեւ ի հեռակիտին եւ կը պատահին նոյն շեղմունք, ուր Երեւակի ազդեցութիւնն իսպառ կը տկարանայ, հաւանական է՝ թէ արբանեկաց փոփոխակի ազդեցութեան արդիւնք են անոնք։

— 300 —

ԺԱՄԱՆԱԿԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

Ս. ԳՐՈՑ

ԸՍՏ ՀԱՅԿԵԱՆ ՇՐՋԱՆԻ

Մինչև ցարդ ժամանակագիրք ջանացեր են օտար ազգաց ժամանակագրութիւնը սուրբ Գրոց ժամանակագրութեան պատշաճեցնել. եւ զեր են անշուշտ՝ սուրբ Գրոցն այլ օտարազգւոյն հետ համաձայնեցնողներ. սակայն Հայկայ շրջանին հետ համաձայնեցնել ոչ դը մտածեր է, եւ այս է մեր նպատակն։

Ըստ Հայկայ շրջանին Ադամէն մինչև 1888 յետ Քրիստոսի՝ 7300 տարի է. որ է ըսել հինգ ամբողջ շրջան՝ 1460 տարիներու գումարին։ Ասոնցմէ եւրեքն կը ձգին Հայկէն մինչև 1888 փրկչական թուականն, որ է 4380 տարի. երկուքն այլ Հայկէն մինչև Ադամ՝ 2920 տարի։ Արդ եթէ եւ սուրբ Գրոց ժամանակագրութիւնն Ադամէն մինչև

փրկչական 1888 թուականն՝ ընէ 7300 տարի, ըսել է՝ թէ սուրբ Գրոց ժամանակագրութիւնն եւ Հայկայ շրջանն համաձայն կ'ընթանան. որով ժամանակագիրք, այս (Հայկայ) թուականս իբր ուղղիչ կրնան առնուլ. զայս կը մնայ մեզ ապացուցանել։

Հօս հարկ է նախ ակնարկ տալ այլ եւ այլ ժամանակագրաց թուականաց վրայ։ Ինչպէս բազմաթիւ են ժամանակագիրք, այսպէս եւ Ադամէն մինչև Քրիստոս եղած տարիներու թուոց թուականք բազմաթիւ են, որով հարկ կ'ըլլայ այլ եւ այլ դասակարգութեան բաժնել։ Առաջինն այն է՝ որ զուտ Եւրոպականի վրայ հիմնեալ է. պաշտօնական այս թուականիս՝ կը համարին, թէ ստեղծումն Ադամայ՝ Քրիստոսէ

առաջ 3947—4058 տարիներու մէջ հանդիպած ըլլայ. որոց զլիաւորք Քոստանտնուպոլսէ, Սկալիդէ, Սկալիդէ, վերջապէս այն ամենքն՝ որ զվուլգատայ քան զայլ թարգմանութիւնս սուրբ Գրոց նախապատիւ կը համարին. ընդ հաւկառակն այսպէս չըրին, արեւելեան Ս. Հարք. Տիեզերական ժողովք. Առաքելաբ. և նոյն ինքն Քրիստոս, և կը տեսնեմք թէ Եբրայականէն աւելի եօթմասնիցն ի գործ ածեալ է:

Երկրորդ թուականն է՝ Եբրայականի և Սամարական օրինակի ունեցածին խառնուրդ մի, զոր Արուստա ձրդելոյ զրոշակաւնս անուանեալ գրոց հեղինակք՝ Պոյիրսոն և Կէթի՝ գործածեցին. բայց գիտելի է՝ որ Սամարական օրինակն՝ հնգամատեան միայն ունի. և այս Մովսեսի հինգ գիրք հաւանակաւ նաբար թարգմանած է ի լեզու Սամարացի այն գերեալ քահանայն՝ որ հրամանաւ Սաղմանասարայ եկաւ նրստաւ ի Բեթէլ և լուսաւորեց այն խառնեմադանձ ազգն, զոր Ասորոց արքայն փոխանակ իսրայելացւոց՝ հօն բնակեցոյց: Պոյիրսոն և Կէթի՝ Աղամէն մինչև ջրհեղեղ՝ Եբրայական թուականին կը հետևին, ջրհեղեղէն մինչև ցծնունդ Աբրահամն Սամարեան օրինակին. 430 տարի կը հաշուէն Յակոբայ Եգիպտոս մտնելէն մինչև Ելքն իսրայելի յԵգիպտոսէ: Ասոր վրայ յետոյ կը խօսինք՝ հօս չերկարելու համար: Ուրով ըստ այս թուականին՝ Աղամէն մինչև Քրիստոս 4963 տարի է:

Այս դասակարգութեան մէջ կըրնանք դասել նաև Յովսեփոսին, որ 4698 տարի կը հաշուէ նոյնչափ միջոցը: Երրորդ գրութիւնն է՝ զուտ եօթմասնիցն, և այն՝ սեղմ կերպով առեալ հետևողք այս գրութեան կը թուենաւ ըստ թիւնէ մինչև Քրիստոս 5100—5300 տարիներ, որոց զլիաւորք՝ Եւսեբի և Փիլոն 5198 տարի կը հաշուեն, Աղեքսանդրացին Աթանաս 5280, Յովհաննէս Սարկաւազ 5200 ըստ Տոմարականին (Գրք. 22. Թ—դ). Ասորիկ, Սիւնեցի, և Անեցի 5276. և զոմանս ի մեր պատմաց աւելի Եւսեբեոյ հաւամէտ կը տեսնենք:

Չորրորդ դասակարգութեան կը դասեմ Հայկայ շրջանին թուականն, ոչ այլ ինչ պատճառաւ, բայց միայն Աղամէն մինչև Հաւասրակաց թոշակաւն՝ որ Քրիստոսի ծննդենէն իբր վեց տարի վերջ կը սկսի, 5412 տարի թուելուն համար: Այս թուականին կը համաձայնի նաև Պ. Հալլէս որ 5411 տարի կը հաշուէ նոյնչափ միջոց, Գրիգոր վկայասէր և արձանագիր մի կաթողիկէին Անուոյ, և հինգհարիւրեակն (ի սոմարի որ ի Պկ—1411ին գրեալ) կը թուեն 5424 տարի: Անանիոսովն, ըստ ոմանց Շիրակացի, (որ յամին ՈՒՁ), 1207 թուին գրուած հին ժամանակագրական բանից մէջ 5420 տարի կը թուէ:

Իսկ հինգերորդ այն թուականն է՝ որ 5450—6000 տարի կը գնեն Աղամէն ցՔրիստոս. Եպիփան, Ափրիկանոս (Ան. Շիր.) 5500. Մեծն վարդան՝ առեալ յԱնդրէասայ, ի Խորենացոյ և յԱնանիոս Շիրակացոյն կը գումարէ 5504 տարի. անանիոսովն 5600, Կղեմէս Աղեք. 5624, Նիկեփոր 5700, ըստ Եբրայականին (ի սոմարէ ՊկԲ) 5737. Եօթմասնիցն ըստ Փեղրոնի 5872. Փիլաստրոս 5801, Որոգենէս և շատերն, 6000՝ յԱղամայ մինչև ի խաչելութիւն Տեսառն:

Այս ժամանակագրական տարբերութիւնք մեզի այս հետևութիւն յառաջ կը բերեն, թէ որչափ ժամանակագիրք եղբւր են՝ գրեթէ ամենքն այլ առանձին ժամանակագրութեան մը հետևեր են, զոր իրենք կամ իրենց մէտաջ մէկը հնարած է ըստ իրենց ըմբռման: Արդ եթէ մէկը ուզենայ ազդի մը ժամանակագրութիւնն համեմատել սուրբ գրոց ժամանակագրութեան հետ, հարիւր տեսակ թուականաց միջև ո՞րն ընտրէ, որո՞ւն ետևէն երթայ.

մի' թէ միջին հաշուին, մի' թէ փոքրագունին, կամ մեծագունին. հետեւելով միոյն որուն անուան համբաւէն շապեալ՝ առնու անոր թուականն իբր հիմն, և ազգին ժամանակագրութիւնը այն թուականու յարմարցնէ, մի' թէ կրնայ ըստիլ՝ թէ նա անխալ հաշիւ ըրած ըլլայ: Ո՛հ, քանի որ այսչափ տարբերութիւն կայ ժամանագրական, մինչև չ'որոշուի մին՝ իբր ուղղիչ և ապահով ժամանակագրութիւն, չի կրնար հետեւիլ ըլլալ: Առ այս փնտռենք սուրբ Գրոց ստոյգ ժամանակագրութիւնը, և ապա նայինք թէ որուն կը համաձայնի այն:

Ա. Ծննդոց գիրքը կը բովանդակէ 3759 տարւոյ պատմութիւն, սկսեալ ի ստեղծմանէ աշխարհի մինչև ցմահ Յովսեփայ, ըստ Եբրայականի կամ ըստ Բռնիւտի 2386 տարի կը համարուի, ըստ Յովնապոսի և Պոյիւրոսեանց 2958. ըստ Եւսեբի և կամ ըստ մեր սուրբ Գրոց թարգմանութեան նախադրութեան՝ 3541: Այդ զանազանութեանց պատճառն ի՞նչ է: Ինչպէս ամենուն յայտնի է երեք տեսակ հնգամատեան կը գտուի՝ (այսինքն Մովսէս մարգարէին գրած գրքերն). նախ Եբրայական, ապա Սամարական, և երրորդ Եթովպականից. ասոնց համեմատ երեք զանազան թուականներ կ'ունենանք. ապա իսառնուրդ մի Եբրայականի և Սամարականի, որ կը կազմէ չորրորդ տեսակ թուական մի ևս, և հինգերորդ մ'այլ յառաջ կուգայ՝ եթէ դատաւորաց միջոցն լայն բռնեմք. բայց ոչ Պաւղոս առաքելոյն մոռաց համեմատ:

Ա. Պատձառ զսևազանութեան ցոյն և Հայ Եօթանասնից:

Մեր նախնի թարգմանիչք՝ նախ յԱսորւոց թարգմանեցին սուրբ Գիրքը, առ ընթեր ունենալով և Եբրայական բնագիրը հաւանականաբար. երբ յամին 435 առաջին թարգմանիչ աշակերտք դարձան առ Ս. Սահակ և Մեսրոպ, հետեւին բերին և Եթովպ.

նաանից Աստուածաշնչին ստոյգ օրինակ մի, որպէս կը յաւելու պատմիչն (Խորենացին), և կորիւն՝ ձընարիտ օրինակ կոչէ. և սակից կը հետեւի՝ թէ կային և այլ օրինակք՝ որ ընտիր չէին, և կամ ըսել՝ լաւ օրինակուած չէին, որոց մէջ թերեւս ըլլային սխալ և կամ միւր օրինակութիւնք, որ նոյն ժամանակ կը գտուէր աստ անդ միջոքեալներէ գրուած, որով ընտիրն՝ ստոյգն՝ ճշմարիտն միայն Եկեղեցոյ մէջ պահուած էր. զոր բերին թարգմանիչք հանդերձ կանոնք Եփեսոսի և թրք. թովն կիւրդի՝ Պրոկիի և Ակակիոսի: Արդ ինչպէս կ'ըսէ Խորենացին (Գիրք Գ. Գլ. ԿԱ) « Չոր առեալ մեծին Սահակայ և Մեսրոպայ, դարձեալ թարգմանեցին զմիանգամ թարգմանեալն » իսկ կորիւն (Էջ 21) « Հատուա տէր (զթարգմանութիւնն) ճշմարիտ օրինակք »: Առեմն յոգնակի դնելով կը հաստատէ թէ Ասորին և Եբրայականն ընդ Եթովպականից բազմատու թեմք եղած է, և իւրաքանչիւրն՝ հայուն մէջ իւր մասն ունի, և այս է պատճառ որ մերինն Յունէն կը զանազանի:

Բ. Ի՞նչ զանազանութիւն կայ Յոյն և Հայ Եթովպականից մէջ: Յոյնն 20 տարի պակաս կը դնէ նախալրհիղեղեան հարց թուականը. ըստ Յունին, և ըստ ժամանակագրութեան Եւսեբի 2242 տարի է այն, որում հետեւի Մ. Խորենացին. իսկ ըստ Եպիփանու Արիթիկանոսի և Պետաւիոսի ժամանակագրութեանց՝ որ և ըստ Հայ Եթովպականից՝ 2262: Այս քսան տարւոյ զանազանութիւնն կը կայանայ Ղամբայ ծննդեան թուականին մէջ. յոյն եթովպականիցն, Եւսեբի և մերս Խորենացին՝ կը դնեն Ղամբայ ծնունդն՝ Մաթուսաղայի 167 երորդ տարին. իսկ Հայ եթովպականիցն ճշգրտին քան զայն՝ 187 երորդին. այս մասն մեր Ս. Գրոց մէջ ըստ Եբրայականին է, թէ ինչո՞ւ 187 պիտի ըլլայ և ոչ 167, կը պատասխանենք առ այդ, ձեռնարկելով Մա.

Թուսաղային տարիներու թիւէն: Գիտէ՞ ամենայն զի թէ ամենէն շատ ապրող Մաթուսաղայ եղաւ՝ 969 տարի. և ոչ զի տարակուսի թէ ջրհեղեղով մարդ ողջ մնացած ըլլայ բաց ի նոյնիսկ, այսինքն Նոյ և իւր կինը, իրենց երեք որդիքը և անոնց կանայքը « ոգիք, կ'ըսէ առաքելագետն, իբր ութ », միւս մնացեալ մարդիկը ամենքն մեռան. արդ եթէ Ղամէք՝ Մաթուսաղայի 167 տարւոյն ծնած համարուի, սոյն անտեղութիւն յառաջ կու գայ. թէ Մաթուսաղայ ջրհեղեղէն ողջ մնացած և տասնուչորս տարի յետ ջրհեղեղի ապրած ըլլայ, ինչպէս համարեցան ոմանք հիներէն, և սուրբ Ագոստինոս կը յիշատակէ Յաղագս քաղաքին Աստուծոյ գրոց մէջ (Գիրք ԺԵ. ԳԼ. Ժա և Ժգ) և այսպիսի կարծիք ունեցողքը կը մերժէ իբր անքնդունելի, Նայինք թէ ինչպէս տասնուչորս տարի յետ ջրհեղեղի կ'ըսուի թէ Մաթուսաղայ ապրած ըլլայ, որոյ պաշտպանք իբր Եօթանասնից վրայ հիմնեալ կը համարուին. ահա թէ ինչպէս. 167 տարւոյ էր Մաթուսաղայ երբ զՂամէք ծնաւ 188 տարւոյ էր Ղամէք երբ զՆոյ ծնաւ 600 տարւոյ էր Նոյ՝ երբ ջրհեղեղ եղաւ, որ 955 տարի կ'ընէ ընդ ամենն Մաթուսաղայի ծննդեանն մինչև ջրհեղեղ. իսկ որովհետեւ նա 969 տարի ապրեցաւ, ըսել է՝ թէ ջրհեղեղէն վերջ տասն և երեք տարի ևս ապրած է, իսկ 14 ըսողք կ'երևի թէ հաշուի մէջ չեն դրած ջրհեղեղն սր մի տարի ամբողջ տեցե. ինչ որ այլ ըլլայ, սուրբ Գիրք ջրհեղեղի ժամանակ ողջ մնացողաց մէջ չի դասեր ընդ Նոյեանց և զՄաթուսաղայն: Եթէ Աստուած ողջ ուզենար պահել զնա, ինչո՞ւ Նոյ տապանին մէջ չպիտի առնուր, և կամ արդեօք Ենովքայ նման վերսց զնա, և ջրհեղեղէն վերջ դարձեալ աշխարհ զրկեց՝ 13 տարի ևս անծանօթ ապրելու համար. իսկ որովհետեւ նա՝ ըստ սուրբ Գրոց

չյիշատակուիր մեռած՝ յետ ջրհեղեղին ողջ մնացողաց հաշուցն մէջ, և չկայ յիշատակութիւն թէ զՄաթուսաղայն վերացուցած ըլլայ ի դրախտն Ենովքայ, այլ ընդ հակառակն կը յիշատակէ թէ 969 տարուան մեռաւ՝ նախ քան ջրհեղեղի յիշատակութիւնն, և ըստ մեր Ս. Գրոց նա վեց տարի ևս առաջ մեռած է: Ահաւաստիկ այս հաշիւը:

187 տարւոյ էր Մաթուսաղայ երբ զՂամէք ծնաւ, 188 տարւոյ էր Ղամէք երբ զՆոյ ծնաւ, և Նոյի 600 երորդ տարւոյն եղաւ ջրհեղեղն, որով ընդ ամենն 975 տարի կ'ընէ Մաթուսաղայի ծննդեանն մինչև ջրհեղեղ. և արդ որովհետեւ Մաթուսաղայ 969 տարի ապրեցաւ, հետեաբար վեց տարի առաջ վախճանած կ'ըլլայ: Սուրբ Ագոստինոս Յաղագս քաղաքին Աստուծոյ գրոց մէջ (ԺԵ. Գիրք, ԳԼ. Ժգ) կը հաստատէ վեց տարի առաջ մեռնիլն Մաթուսաղայի՝ հետեակ կերպով « Քանզի և յերիս ոմանս յոյն օրինակս, և ի մի լատինական և յայլ մի ասորին համաձայնութեամբ իրերաց գտաւ վախճանել Մաթուսաղայի վեցիւք ամօք յառաջ քան զջրհեղեղ »: Եպիփան՝ որ նախաջրհեղեղեան հարց թուականն 2262 տարի կը գնէ, զնոյն կը հաստատէ, նոյնպէս Ափրիկանոս: Արդ առաջիններուն հակառակ կը հետեւի թէ Ղամէք ծնած է Մաթուսաղայի 186 երորդ տարին և ոչ 1674, որ է 20 տարի յետոյ: Այս քսան տարւոյ տարբերութիւնն յաւելուլ պէտք է Եւսեբի և հետեւողաց պակաս թուած թուականին վրայ, նոքա՝ 2242 կը գնեն, աւելցնելով 20 պակաս տարիներն, կ'ունենանք 2262 տարի Ադամէն մինչև ի ջրհեղեղ ըստ մեր հայ թարգմանութեան Եօթանասնից:

Անցնինք միւս խնդրոյն, այսինքն Եբրայականին և Եօթանասնից տարբերութեանց և զանազանութեանց պատճառը տանք, և որոշենք թէ որ

Թուականին հետեւելու է և ի՞նչպէս,
այսինքն՝ եթէ մին նախամեծար հա-
մարուի ժամանագրական թուականին
մէջ, մի թէ ամենայն թուածն առանց
խորհրդածութեան՝ ընդունելու է, թէ

երբեմն մտաւոր պարագայից համե-
մատութեամբ ճիշտն փնտուելու է, և
ըսելու պատճառն այս թուականը դը-
նելու և միւս չղնելուն։
Հ. Խ. Ս.

Շաքայարեչի

ՔԱՆԱՍՏԵՂԾՈՒԹՅՈՒՆՔ

ԱՌ ԱՍՏՈՒԱԾ

Ահա՛ եւ դանդաղ իջնէ արեւ,
Եիկնէ ամպերն լեռան վերեւ,
Եւ գլխակոր մտնէ յիւր մար,
Ու մըթագմի երկմից կամար։
Յայնժամ մեզ այց ելլեն զուարթումը,
Մփոփն յերկինս շող և աստղումը։
Արեգակամ վառ խարուկիմ՝
Կարծես՝ կպծերն մոքա լինիմ,
Որ յաւարտ իւր մեծ շրջանիմ,
Սլանամ ի՞ բարդ վեր ի՞ յերկին։
Այնտեղ գամուած մմամ խիտ առ խիտ,
Եւ ի՞ մըթամ ունիմ ժրպիտ։
Իւրաքանչիւրն այլ մոցամից,
Որք մեզ թըլփն լուսեղէն բիծ,
Տիեզերք են մեծ, լայնատարր,
Շըլչին յաւերժ ջուրն զտարր։
Եւ աղմուկով իրենց գլորմամ,
Երգ յօրինեն սուրբ ամսահմամ։
Ովսանմա երգք, փառք եւ պատիւ,
Աշխարհմեբից, յոգեաց ամթիւ,
Առ Տէրն Աստուած, որ իւր ի՞ շուրջ՝
Ժողվէ զՊոպս սուրբ աշխուրջ,
Եւ որք իբրեւ մի ճառագայթ,
Բարիք տեղամ՝ ձեռք անյայտ։
Աստուած է լոկ լիակատար
Միողո, բարի, ուղիղ ւ՛արդար,
Երեսն է շինջ լոյս արփենի՝
Աստեղագարդ համդերծ ունի,
Եւ մեր կենաց՝ սիրէ ի՞ մուլթ,
Ողորմութիւն շողալ եւ գութ։
Հաւատք եւ Յոյս, եւ Սէր մորամ,
Մեր հոգւոց մէջ իբր ի՞ խորամ,
Ո՛հ, թող համգլին միշտ պատասպար,
Նոքա տամ մեզ իւր գաղափար։

Յայսկոյս մեցուկ վշտաց ծոցում,
Յայնկոյս շիրմիմ, խիմղ եւ ցընծում։
Թէ իմ կենաց եւս արեգակ,
Աւարտէ փոյթ իւր շրջանակ,
Հոգիս ի՞ քեզ ճեռում Արարչիդ,
Կամի սլանալ մաքուր վընիտ։
Յայնժամ՝ արդեօք քեզ սիրափար,
Պիտ՝ առնո՛ւս ինձ ոգեաց ի՞ պար։
Կարողանամ՝ պիտի արդեօք,
Տեսնել ըզքեզ ըզմայլամօք,
Մինչդեռ ի՞ կեսմա միշտ աստամօր՝
Որոնցքի զքեզ ամմուր։
Մինչ յաւրտօսր իմ ակնախըտիդ,
Գլուսայ սիրոյդ քոյ շառափոյ։
Դու որ մըլնում անգամ յերկիր,
Լըցիր խմամօք միշտ կարեկիր,
Երծում յայնքա՛ կլտիմ ի՞ հով,
Կենաց տուիր՝ թոփս, քոյդ իսկ ըոցով,
Ես որ ըզքիզ իմ մէջս ըզգամ,
Պիտի կորչիմ՝ զիմջ անգգամ։
Ես չեմ ամբամ, խելք սէր ունիմ,
Եւ Սէրս դու ես. ո՛վ Աստուած իմ,
Միրովդ ես եւս, Աստուածամմամ,
Ընդ քեզ ի՞ ծոց քոյ միանմամ։
Ջի միշտ մըմամմ սիրէ զիւր մմամ,
Եւ իւր ըրծիցմ հասնջ լումամ։
Գիտեմ որ այս աշխարհս է բով,
Ուր ի՞ փորձանս զըտոկիմ հոգւով։
Ցաւք եւ աղէտք, բիւր տառապանք,
Թող տամ մարմնոյս մահու պատանք։
Բաւ է հոգիս սիրէ ըզքեզ,
Վշտերն ամցմիմ երազի պէս։

Պ. Հ. ԱՌԱՄԵԱՆ